

Att forskarna ska interagera med "samhället" är vi förstas alla överens om, frågan är som Dagens Nyheters debattredaktör Mats Bergstrand påpekar i detta nummer "inte om utan hur". Läs hans syn på vad du bör göra nästa gång en journalist frågar dig om statschefen bör abdikera! Läs också vad förbundets vice ordförande Per-Ola Öberg svarade på de "tre snabba frågor" förbundsredaktören fyrade av i hans riktning när hon fick klart för sig att formerna för förbundets årsmöte ska reformeras.

HELENA WOCKELBERG
FÖRBUNDSREDAKTÖR

Statsvetarnas kommunikationsproblem

Att diskutera statsvetarnas förhållande till medierna är onekligen att ta sig an något av ett lyxproblem. I alla fall om statsvetarnas förhållandevis välfungerande relation till press, radio och tv jämförs med situationen inom andra discipliner. Statsvetarna åtnjuter, som alla forskare, ett högt anseende i journalistkretsar. Problemet blir då att vi i mediebranschen inte anses förstå vilka som är allra bäst och allra finast. Statsvetenskapen är också den i mediasammanhang i dag totalt dominerande vetenskapliga disciplinen. Problemet beskrivs då i vällevnadstermer: det kan bli för mycket av det goda. Och statsvetarna har dessutom fallenhet för flernivåkommunikation, att anpassa argumentationsteknik och framställningssätt efter auditorium, något som i många andra discipliner är en bristvara. Problemet som här diskuteras är reellt och handlar om vad man tappar på vägen mellan forskningsrapport

och Rapport i SVT. Inom statsvetenskapen tycks uppfattningen finnas att det är fel statsvetare som uttalar sig på fel sätt om fel saker. Och dessutom för ofta.

Eftersom Statsvetenskaplig tidskrifts förbundsredaktör haft önskemål om en diskussion i ämnet i sina spalter, och dessutom vänligheten att bjuda in mig till den samma, ska jag här försöka ge några personliga reflexioner utifrån ett redaktörs-perspektiv.

Om utgångspunkten, den i Högskolelagen stipulerade så kallade tredje uppgiften, att vetenskapssamhället ska "samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet", är vi nog alla överens. Frågan är hur detta ska ske. Från mediehåll används argumentet ofta lite slappt för att få forskare att medverka i ett visst tv-program eller att skriva i en viss tidning. Där torde det ändå vara uppenbart att lagen inte utkräver någon i tid och rum oinskränkt transparens. Från forskarhåll framförs ibland argumentet att det är medierna själva som med sin inboende dramaturgi främjar ensidighet och förenkling och därmed omöjliggör fullföljandet av den tredje uppgiften. Även där finns dock den avgörande invändningen: inget bättre alternativ står till buds. Argumentationen har drag av demokratidebatt; frågan gäller inte om utan hur.

I den diskussionen har statsvetarprofessor Kjell Goldmann givit ett värdefullt bidrag i sin bok "Statsvetenskap som yrke" (Studentlitteratur 2005). Låt mig därför något uppehålla mig vid några av hans resonemang. Goldmann konstaterar att det under perioden december 2002 till maj 2004 förekom statsvetarprofessorer i de ledande svenska medierna i genomsnitt 1,3 gånger per dag. Uppenbarligen vill han ha en uppstramning. Lika uppenbart är att han ännu inte är bönhörd. Den lista över statsvetarnas medieflitighet som sedan

presenteras med Sören Holmberg som etta följd av Bo Rothstein och Tommy Möller lider i och för sig av att framträdandena inte är viktade; en snabb telefonintervju, eller en sömnig morgonsoffesittning, ger samma poäng som en debattartikel byggd på seriös forskning om den ökande mistron mot politikerna eller om opinionsinstitutens inbyggda bias i partisympatiundersökningarna. Men topptrion ger en annan intressant ingång till frågan om hur den tredje uppgiften ska fullgöras. De tre forskarna representerar tre olika modeller för hur kommunikationen med samhället utanför universitetsväggarna ska skötas.

1. Presentation av egna nya forskningsrön till medierna. Här representerat av Sören Holmbergs skickliga förmedlande och analys av nya kvantitativa resultat om väljarströmmar och väljares preferenser.
2. Analyser av pågående politiska skeenden. Att kommentera en politisk utveckling i anslutning till enskilda händelser. Syftet är att öka förståelsen om vad som sker exempelvis genom jämförelser över tid. Det är en genre som Tommy Möller väl behärskar.
3. Lyfta upp frågor till offentlig debatt. Exempelvis inomvetenskapliga frågor av allmänt intresse som diskussionen om den svenska genusforskningens, eller för den delen statsvetenskapens, internationella status. Bo Rothstein är en värdig företrädare för denna kategori.

Alla dessa tre modeller ryms inom den tredje uppgiftens ramar. Att minimera definitionen till att bara gälla punkt ett är enligt mitt förmenande inte riktigt tillfredsställande. Dels finns det ett betydande demokratiskt värde i att medborgarna får del av den fördjupning och analys som tillhandahålls i modellerna två och tre. Dess-

utom kan allmänhetens möjligheter att ta till sig kunskaper om nya forskningsrön rimligtvis inte sägas ske helt fristående från kunskaper om hur samhället i stort fungerar och förändras; kategori ett förutsätter kategorierna två och tre.

På marginalen riskerar Goldmanns undersökning att bli missvisande även av andra skäl än den saknade viktningen av olika medier. Han utgår ifrån att alla debattartiklar tillkommer på författarens initiativ och hänför därför denna verksamhet till kategorin "statsvetarinitiativ" trots att det i statsvetarkollektivet torde finnas kännedom om att många artiklar tillkommit på initiativ från tidningarnas redaktörer. Och dessutom glömmer han bort att graden av aktivitet inte alls överensstämmer med graden av framgångsrik aktivitet. Många artiklar, även av statsvetare, blir refuserade.

Statsvetarna vill nämligen medverka mycket mer än de får. Svårflirtade redaktörer sätter stopp. Så när Goldmann uppmanar medierna att "vara mer intresserade av den vetenskapliga grunden för det som skrivs...och mera aktiva i sökandet efter den bästa kompetensen" ska han alltså veta att en viss sådan verksamhet faktiskt pågår. De kriterier vi ställer upp skiljer sig dock helt naturligt något från dem som används för att plocka fram de mest framgångsrika forskarna inom statsvetenskapen. Att det är olika personer som toppar de olika listorna är alltså i sig inget argument för att det skulle vara "fel" statsvetare som dominerar i mediasammanhang. Man skulle kunna tänka sig en tabell i fyra fält med olika kombinationer av motsatsparen "vill/vill inte" och "kan/kan inte" delta på ett effektivt sätt i massmediesammanhang. De statsvetare som finns i fältet "vill och kan" hamnar i topp på Goldmanns lista. De i fältet "vill men kan inte" refuseras av tidningarna och

bjuds inte in till etermedieprogrammen. Frågan är sedan om de personer som toppar olika listor över mest internationellt citerade svenska statsvetare (i de fall de differentierar från medielistorna) tillhör kategorin "kan men vill inte" eller kategorin "kan inte och vill inte". De mest framstående forskarna behöver ju inte nödvändigtvis vara de bästa kommunikatörerna. Mediernas val av forskare kan alltså vara rationellt och riktigt även ur ett vetenskapligt perspektiv – gällande hur väl den tredje uppgiften utförs – trots att de mest citerade i massmedierna inte överensstämmer med dem som toppar olika internationella vetenskapliga citeringslistor. I sammanhanget ska heller inte stickas under stol med att redaktörernas bedömning av en artikels nyhetsvärde inte nödvändigtvis måste överensstämma med dess vetenskapliga värde. Frågans publika kvaliteter och politiska känslighet väger tyngre i mediernas vågskål än i vetenskapens. Olika medier har också så olika utgångspunkter för denna bedömning att det är svårt att generalisera för mycket om de publicistiska värderingarna. Därför borde det även vara rimligt att exempelvis statsvetare värderar olika typer av medieframträdanden som olika viktiga också ur ett vetenskapligt perspektiv, det vill säga för att föra ut vetenskaplig kunskap och insikt i samhällsdebatten. Den egna debattartikeln eller deltagandet i ett längre direktsänt fördjupande etermediesamtal ger mer, för både förmedlare och konsument, än nyhetssändningarnas trestekundersklipp från förinspelade intervjuer.

För att en dialog om forskarnas deltagande i den offentliga debatten ska vara meningsfull gäller det att medieföreträdarna inte ryggmärsmässigt förordar största möjliga exponering i alla tänkbara sammanhang. När exempelvis tidigare Hierta-professorn (på den tid tjänsten var tillsatt)

Olof Ruin framför synpunkten att vissa statsvetare skulle kunna må bra av att något begränsa sina framträdanden, finns där förstås en ärlig och berättigad oro för att en överexponering medför att varje enskilt statsvetarframträdande kommer att tillmätas mindre tyngd i samhällsdebatten. Det gäller, som sagt, inte minst för statsvetarna att vara lite mer kräsmagade i valet av arenor. Det paradoxala förhållandet råder ju att samma medieföreträdare som lockar och pockar för att få experterna till sina studios samtidigt i smyg ser ner på dem som är allt för angelägna om att synas.

Jag har samtidigt svårt för Kjell Goldmanns "lejonborgska" argument att statsvetarprofessorer visst får uttala sig om proffsboxning och allehanda andra allmänna frågor, men då som privatpersoner och utan att den vetenskapliga titeln används. På samma sätt som man inte kan vara utbildningsminister bara när det passar kan inte statsvetarprofessorn lägga av sig sin titel när han så behagar. Samma sak gäller förstås för chefredaktörer och andra medieföreträdare. Där tycker jag dock själv att det borde vara mindre problematiskt för en statsvetare att gå ut i en uppenbart friliggande fråga än att agera i den ofta förekommande gråzonen; uttalanden om politiska frågor där statsvetarna inte alltid har någon självklar expertkunskap men där deras kompetens under vissa betingelser faktiskt kan vara avgörande: Bör statschefen abdikera? Kan Bildt sitta kvar? Hur går det i valet?

Goldmanns generella kritik mot mediernas funktionssätt ska dock på intet sätt bagatelliseras. Det är ju talande att medan brittiska Labour i oppositionsställning under början på 1990-talet bestämde sig för en rejäl satsning på att stärka mediestaben för att kunskapsmässigt klara av att mäta sig med de synnerligen kompetenta poli-

tiska journalisterna gjorde den tidigare socialdemokratiska regeringen i Sverige samma sak av motsatt skäl: Uppfattningen i regeringskansliet var att journalisterna blivit okunnigare i politiska frågor och att behovet av ökad tydlighet och högre kunskapsnivå i informationsstaben därför stärkts.

Beskrivningen har visst fog för sig. Den är föranledd av journalistkårens utveckling från specialisering mot generalisering; de ekonomiska kraven på mer trimmade redaktioner ökar behovet av att ha reportrar med breda bevakningsfält som därför med nödvändighet kommer att kunna ganska lite om väldigt mycket: en tydlig motpol till akademikern. Parallellt med denna utveckling finns det, som Helena Wockelberg mycket riktigt påpekat här i *Statsvetenskaplig tidskrift* (2005/3), en aktiv styrning av nyhetsmaterialet som gör att journalisten ofta mer är ute efter att få en i förväg bestämd vinkling bekräftad av experten än av att förbehållslöst söka en analys av ett intressant samhällsförhållande. Sålunda verkar vi ha fått allt mindre kunniga reportrar med allt större inflytande över medborgarnas samhällsinformation.

Inte heller denna bild är dock helt invändningsfri. För vi måste konstatera att experten har ett mycket stort inflytande över vad medierna förmedlar. I en ny C-uppsats vid avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap i Sundsvall om experter i valbevakningen 2006 har 88 artiklar i fyra stora tidningar (DN, SvD, Aftonbladet och Expressen) studerats. I samtliga fall har olika experter uttalat sig i valrelaterade frågor. ”Inte i någon av artiklarna förekom några utskrivna kritiska frågor riktade mot experterna, eller någon ifrågasättande kommentar till dem från journalisterna”.

Problemet med mediernas hantering av forskare är alltså inte enbart att de håller sig med en nyhetslogik som vetenskapsmännen känner sig obekväma med. Det är också problematiskt att tilltron till professorerna är så hög bland journalisterna. Uttalandena betraktas som Den Stora Sanningen, inte som de mänskligt bräckliga hypoteser de ofta är. Inom statsvetenskapen är insikten om sakernas tillstånd mer utvecklad. Olof Ruins reaktion i samma uppsats fångar en utbredd inställning: ”Problemet är ju ibland att statsvetarna som yttrar sig... blir alltför lika vanliga politiska kommentatorer.”

Men det är sannerligen inget huvudproblem. Tvärtom är forskarnas deltagande i samhällsdebatten viktig även av renodlat journalistiska skäl. Vi på DN Debatt kritiserar ibland för att okritiskt släppa igenom artiklar från etablissemangen, från olika makteliter. Vad kritikerna inte tänker på är att dessa artiklar i sig ofta analyserar och avslöjar missförhållanden inom andra delar av samma maktelit. Vi får alltså en granskning av makten, inklusive statsvetenskapen, genom detta öppna samtal. Statsvetarprofessorerna bidrar därmed inte bara till att fullfölja sin egen tredje uppgift utan också i hög grad till att fullgöra den så kallade tredje statsmaktens första och andra uppgift: att informera och att granska.

Statsvetenskapen har en synnerligen gynnad position i medierna, jämfört med andra vetenskapliga discipliner, och kan därför kosta på sig lyxen att diskutera hur någonting som fungerar bra skulle kunna fungera ändå bättre. Annat är det inom exempelvis juridiken, den vetenskapliga gren som enligt Bo Rothstein dominerar den politiska offentliga debatten i USA och därför drar till sig lejonparten av alla samhällsintresserade studenter där.

I Sverige tillhör juristerna, med några högljudda undantag, de medieskyggs skara. Särskilt på domarsidan har det av tradition varit sparsmakat med offentliga framträdanden. Frågan om relationen till medierna verkar inte heller bedömas som lika angelägen inom juridiken som inom statsvetenskapen, något som enligt min uppfattning står i omvänd proportion till behovet. Men helt tyst är det inte. Justitiekansler Göran Lambertz tar exempelvis upp spörsmålet i boken "Festskrift till Per Henrik Lindblom" där han påpekar att en verksamhet inte värderas utifrån kvaliteten på det den uträttar utan utifrån den bild av kompetensnivån som allmänheten får via medierna. Och ansvaret för att informationen i sakfrågorna blir korrekt ligger enligt Lambertz på experterna i väl så hög grad som på medierna själva:

"Om en reporter inte får hjälp att förstå, är det snarare regel än undantag att rapporteringen blir fel. Detta är inte konstigt, och vi som kanske borde ha hjälpt till har knappast någon rätt att oja oss – som så ofta sker – över att reporterna är 'okunniga' och 'alltid missförstår'. Ansvaret i sådana fall är minst lika mycket vårt eget".

Resönemånga gällande här förtroendet för rättsväsendet men det har förstås bäring på diskussionen om vetenskapssamhällets relation till medierna i ett övergripande perspektiv. Det är alltså enligt Lambertz irrationellt av juristerna att inte ställa upp för medierna, det riskerar att skada förtroendet för rättsväsendet. Man kan notera att professorn i internationell ekonomi Lars Calmfors kommer till motsatt slutsats när det gäller nationalekonomernas agerande. Båda tycker att det är viktigt för samhällsdebatten att forskarna medverkar. Men Calmfors finner det rationellt för yngre begåvade forskare att avstå eftersom priset är för högt i form av ovederhäftiga påhopp från partsföreträdare som

medvetet missbrukar forskningsresultaten för egna syften (DN Debatt 2/1-06). Vi ska i detta sammanhang inte glömma att det kan finnas en annan förklaring till nationalekonomernas uttåg ur spalterna: att de inte längre är lika attraktiva för journalisterna. Den rikliga förekomsten av ekonomer under det tidiga 1990-talets turbulenta tid gav mycket kunskap men också en hel del prediktioner som senare visade sig svajiga. Journalistkåren började fråga sig om man kunde lita på nationalekonomerna. Baksidan av den höga tilltron är ju att fallet blir högt i omprövningens stund. En liknande utveckling kan drabba statsvetarna om uppfattningen att deras mediefamträdanden mer handlar om "tyckande" än "kunnande" tillåts slå rot.

Förutom argumenten om vad som är bäst för vetenskapssamhället finns faktiskt också olika uppfattningar om vad som är bäst för medborgarna. I september 2001 dristade jag mig till att säga att allmänheten vill ha del av de medicinska landvinningarna när de är färska och inte när hela medicinarkåren uppnått konsensus om resultatens riktighet tio år senare. Jag hävdade dessutom att vi som läsare inte har några problem med att ta del av motstridiga forskningsresultat, att vi kan sova själva. Det var som att svära i den heliga vetenskapliga kyrkan. Ledande företrädare för landets epidemiologiska forskning svarade: "Allvarligast är Bergstrands föreställning att allmänheten kan 'läsa två separata texter'. Den stämmer illa med våra dagliga möten där patienter, sjukvårdspersonal och allmänhet uttrycker förvirring och uppgivenhet över strömmen av motstridiga hälsolarm". (DN 23/9-01).

Statsvetenskapens företrädare ligger härvidlag i uppenbar framkant. Där finns ingen elitistisk tro att motstridig informa-

tion skulle vara skadlig för medborgarna och inte heller någon stark kraft som drar åt det medieisolationistiska hållet. Därför har statsvetarna också – i större omfattning än andra discipliner – medieföreträdarnas öron när de, med JK:s ord, ojar sig över våra brister.

MATS BERGSTRAND
CHEF DN DEBATT

Referenser

- Bergstrand, Mats, Lewin, Leif och Björck, Anders. 2006. *När verkligheten sparkar bakut*. Lund: Studentlitteratur.
- Goldmann, Kjell. *Statsvetenskap som yrke*. 2005. Lund: Studentlitteratur.
- Jonsson, Sandra och Westerdahl, Karolina. 2006. "Ingen jeppe från gatan – experter i valbevaktningen." C-uppsats HT 2006. Mittuniversitetet i Sundsvall.
- Lambertz, Göran. 2004. Förtroendet för rättsväsendet. Bidrag i *Festskrift till Per Henrik Lindblom*. Uppsala: Iustus förlag.

Artiklar i tidningar/tidskrifter

- Adami, Hans-Olov et al. "Inlägg/Forskning och massmedier." *DN* 23/9 2001.
- Bergstrand, Mats. "Mörklägg inte forskningsresultaten." *DN* 7/9 2001.
- Calmfors, Lars. "Begränsat men förödande att forskare flyr samhällsdebatten". *DN Debatt* 2/1 2007.
- Wockelberg, Helena. "Statsvetarna och massmedia." *Statsvetenskaplig tidskrift* 2005/3.

Tre snabba frågor till...

...**Per Ola Öberg**, Uppsala universitet, som är vice ordförande i förbundets styrelse där man just nu diskuterar hur man ska förändra formerna för årsmötet:

Vad är det för fel på årsmötet?

– Årsmötet fyller en viktig funktion i och med att det erbjuder doktorander ett utmärkt tillfälle att få sin första konferensfarenhet utanför den egna institutionen. Detta bör vi fortsätta att måna om. Men om årsmötet ska överleva måste det locka även dem som doktoranderna hoppas få synpunkter ifrån. Det är viktigt att vi har en god blandning av helt nya doktorander och mer etablerade forskare som alla deltar med egna uppsatser och i diskussionerna. Tyvärr har vi på senare år sett ett minskande intresse från äldre doktorander och från de mer etablerade forskarnas sida. Grupperna dominerar ibland helt och hållet av uppsatser från doktorander som är helt i början av sin utbildning. Allt för sällan ser vi uppsatser från professorer, och ibland saknas deras närvaro helt och hållet. Det finns helt enkelt tecken på att årsmötet inte längre fungerar som den självklara mötesplatsen för svenska statsvetare som det en gång gjorde. Detta riskerar att helt urvattna idén med förbundets årsmöte och kan på längre sikt bli ett allvarligt problem för svensk statsvetenskap. Jag tror att vi behöver en fungerande arena för utbyte mellan statsvetare som är verksamma i Sverige och en sådan fungerar bara om vi kan upprätthålla en bättre blandning av deltagare på årsmötet.